

Innehåll

Förord	4
Hemkänsla och främlingskap på Gotland	8
Visby på fotogenlampornas tid	13
Tid och evighet i Gotlandslitteraturen	19
Barockmusik på ladugårdsbacken	37
Musik kring ett gotländskt fågelbo	42
Sorgemusik till en säl	49
Från Moberg till Mahler	55
Bach fyllde faten med hjälp av kantaten	60
Hur skall vi möta musiken?	66
Tankar kring Kierkegaard	72
Kierkegaard och eftervärlden	84
Kierkegaards globala berömmelse	90
Existentialismen är en humanism	97
Jean-Paul Sartre, frihetens fanbärare	106
Simone de Beauvoir, den sanningsälskande	111
Albert Camus, Myten om Sisyfos	117
Camus sökte en sekulär andlighet	127
Blaise Pascals livsverk lever vidare	133
Gudarna ler åt Fedras kamp mot ödet	139
Vad Intet är för någonting. Om Samuel Beckett	144
Michel Foucault från Uppsala till Paris	148

Vid ett högt torn i Köpenhamn	154
Danmarks Schüch väljer sina favoriter	159
Ost och metafysik i Danmark	165
Ibsen penetrerad i sina drömmars Skien	171
Det poetiska jaget från Oxenstierna till Tegnér	177
Eyvind Johnson i Berlin och Paris	182
Med Eyvind Johnson i Metapontion	199
Eyvind Johnson och de svekfulla kvinnorna	205
Källor och brunnar i Johannes Edfelts lyrik	211
Delblanc i Berkeley	222
Äreminne över Åminne	226
Gyllenstens Barnabok – ingen barnbok	230
Gyllensten – diktare på nåd och onåd	236
Biblisk mening – då och nu	241
Georg Klein – motsatsernas man	250
Flanören, flickorna och flärden	254
Guds död – ett motiv hos några svenska lyriker	260
Karl Vennberg från mörker till ljus	276
Juristen i ord, ton och bild	290
Bokslut över 82 år under strecket	304
Den vita valen fångad på nytt	310
Med passion för lidandets problem. Om Ingemar Hedenius	316
Jag ovärdige...Men förtjänt som sjutton!	323

- Memento mori! Om G.H. von Wright 328
- Czesław Miłosz – den gode europén 332
- Marcel Reich-Ranicki – en tysk litteraturpåve 338
- Vetgirigt gille diskuterar tidens forskning 343
- Klassresenären Johan Skytte var före sin tid 349
- Sture Linnér – mulåsnan på Akropolis 354
- Hippokrates och Theokritos ö 360
- Grekkisk vår i Sparta och Mistra 365

Förord

Denna bok innehåller ett urval av essayer som flutit ur min penna under det gångna halvseket. Jag gör mig inga överdrivna föreställningar om bukettens evighetsvärde. Men kanske bör jag ändå tillmötesgå den läsekrets, som med jämna mellanrum anmodat mig att göra slag i saken och samla ihop ett litet florilegium av svåråtkomliga skriftalster. Samlingen utges i första hand i elektroniskt och finns tillgänglig i Uppsala universitets databas DIVA. I andra hand utges också en mindre upplaga i bokform. För de publiceringsbidrag som jag erhållit från Vilhelm Ekmans Universitetsfond och från Sven och Dagmar Saléns Stiftelse framför jag mitt varma tack. Ett tack går också till prefekten Ann Öhrberg och min efterträdare, professor Torsten Pettersson, som givit boken husly i en skriftserie vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala.

Flertalet nummer har varit tryckta förut, var texterna ursprungligen stått publicerade anges i varje enskilt fall. Stommen i volymen består av understreckare i Svenska Dagbladet. Sedan min entré i tidningen år 1963 har jag författat 243 sådana. Det säger sig självt, att dessa textmassor lätt skulle kunna fylla både fem och tio volymer av samma omfång som den föreliggande. Vad jag här stannat för är sålunda bara ett begränsat urval. Till uppemot tre fjärdedelar kan dessa understreckare hänföras till vad som brukar kallas ”universitetets tredje uppgift”, det vill säga kunskapsförmedling till en bredare läsekrets av forskning eller annan verksamhet som pågår vid universiteten. Här läses sålunda recensioner av doktorsavhandlingar eller andra vetenskapliga arbeten och behandlas diverse lärdomshistoriska, filosofiska och litteraturvetenskapliga ämnen. Likartad är karaktären hos ett knippe andra skriftalster, som stått tryckta i mer eller mindre svåråtkomliga eller sällan lästa publikationer. Det rör sig om bidrag till tidskrifter och festskrifter, föreläsningar

och annat sådant som med större eller mindre rätt kan fogas in under rubriken essayer. Det inträffar, att uppsatserna ibland gränsar till eller överlappar varandra, varmed smärre upprepningar uppstått som kan verka störande. För sådant utber jag mig läsarens overseende.

Stoffet är inte kronologiskt ordnat, nytt material blandas med gammalt. I stället kommer läsaren att möta ett försök till tematisk gruppering. Men även den är ungefärlig med, särskilt på slutet, alltmer oskarpa gränser. I somliga mer vetenskapliga bidrag har jag låtit fotnoter och litteraturhänvisningar stå kvar, eftersom de kanske kan vara till glädje för den som önskar veta mer. Många dokument i mina skrivbordslådor och hårddiskar är starkt tidspräglade och har påtagligt åldrats med åren. Ingenting åldras snabbare och mer brutalt än tidningsartiklar. Vad som skrevs i tidningar i går är oftast glömt och inaktuellt redan i dag. Att skriva i dagspressen är med andra ord som att skriva i vatten. Till och med själva uttrycksvanorna har förändrats, jag skriver helt enkelt annorlunda nuförtiden än när de äldsta uppsatserna tillkom. Alltså har jag språkligt sökt putsa en och annan mossbelupen formulering, strukit somligt och tillagt annat, gjort smärre förtydliganden och inskott, alltsammans i den ökade läsbarhetens och klarhetens intresse. Men dessa justeringar är högst marginella, det allra mesta återges i ursprungligt skick. Många sakförhållanden som tillhör en gången tid går ju heller inte att ändra på. Det är inslag som för övrigt alls inte bör retuscheras, av den enkla anledningen att de kan ge en upplysande, ibland rentav underhållande tidsfärg.

Att mycket i denna bok skrevs under andra förutsättningar än vad som gäller i dag, behöver alltså inskräpas. Läsaren försätts till en tidpunkt, när Horace Engdahl ännu var en helt ung man, som just disputerat och som jag farbroderligt klappar på axeln. Kyrkans skilsmässa från staten hade ännu inte ägt rum, den nya bibelöversättningen var ännu inte utkommen. Och psalmboken var fortfarande den gamla från år 1937, där man ännu kunde läsa om vredens nära förestående dag. Datorer och mobiler var ännu inte var mans egendom,

svenskarna var inte uppkopplade utan hade fortfarande gott om tid att både läsa böcker och tänka. På min fosterö Gotland fanns det fortfarande kvar ett svenskt försvar värt namnet. Ute på öns landsbygd existerade rentav talrika mjölkbönder och en sockerfabrik, avfolkningen och utarmningen av landsbygden hade nått och jämnt påbörjats. Mellan Nynäshamn och Visby gick katamaraner, ett slags vattenspindlar för persontrafik som på några korta timmar korsade Östersjön. Den stora utgåvan av Søren Kierkegaards samlade skrifter i Köpenhamn befann sig ännu bara i sin linda och fanns varken tillgänglig i bokform eller på nätet, vilket den gör i dag. Och den grekiska överldens modernisering, exploatering och kommersialisering hade inte fortskridit lika långt som i våra dagar.

”Varje essayist gläntar på dörren till sitt innersta.” Så lyder en anonym aforism som faller mig i minnet, när jag nu överlämnar denna samling till trycket. Inte bara texterna som sådana utan också urvalet skvallrar om sin upphovsman. Det går lätt att föreställa sig ett annat urval, när man utger en antologi som denna. Det går däremot inte att förstå sig. Ty alltsammans vittnar! Av mina essayer kommer att framgå, att jag stammar från Gotland och haft ett långt livs yrkesverksamhet förlagd till Uppsala universitet samt rört mig i akademiska miljöer i, förutom Sverige, särskilt Frankrike, Danmark och USA. Att mina litterära husgudar ofta haft sin hemorts rätt i Frankrike eller Danmark och att jag genomgående haft mitt hjärta i Europa, syns lång väg. Med Kierkegaard, Pascal, Beckett och Gyllensten som storfavoriter antyds också ett behov att syssla med vad Herbert Tingsten brukade kalla ”det inre livet”. De existentiella frågorna har länge ansatt mig utan att få några slutgiltiga svar. De gränsar till ett intresse för filosofi och idéhistoria, som ibland ansetts opassande för en litteraturprofessor, ända därhän att somliga i min omgivning betraktat mig som ”a displaced person”. Men det är för sent att ändra på nu!

Min levnadsbana har innehållit också andra paradoxer.

Ursprungligen tänkte jag mig en bana som kyrkomusiker, fastän jag tidigt kom

att spåra ur och i stället bosatte mig i böckernas värld. Vid cembaloklaviaturen och hos fader Bach har jag känt mig särskilt hemmastadd, några inledande essäer om klassisk musik understryker att örats värld för mig varit långt viktigare än ögats. Kärleken till Rom och Hellas grundlades redan på skolbänken i latingymnasiet Visby men har förstärkts på äldre dagar, då jag med nyförvärvade läsfärdigheter i klassisk grekiska fått möjlighet att tränga djupare in i de antika urkunderna, utan att för den skull hinna bli mer än en intresserad lekman. Nog nu med förklaringar och bortförklaringar! Färden kan börja. Den går från ö till ö och börjar i det baltiska havet och slutar i den grekiska arkipelagen.